

ФОРМУВАННЯ ЗБАЛАНСОВАНОГО БЮДЖЕТУ ЯК ІНСТРУМЕНТ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

ЧЕРЕП Алла¹, ОЛЕЙНИКОВА Людмила², НАГАЄЦЬ Станіслав³, РУСІНОВА Вікторія⁴

¹ Запорізький національний університет
<https://orcid.org/0000-0001-5253-7481>

² Академія фінансового управління
<https://orcid.org/0000-0001-8204-4434>
e-mail: oleynikova.mila@ukr.net

³ Консультант з управління, фінансових питань та страхування

⁴ Запорізький національний університет

Встановлено, що фінансова безпека є основою стабільності та розвитку будь-якої суверенної держави. Для України, яка стикається з серйозними економічними та політичними викликами, забезпечення фінансової безпеки є особливо важливим. У контексті глобалізації та інтеграційних процесів, збалансований бюджет є не лише показником економічної стабільності, але й інструментом захисту національних інтересів. Обґрунтовано важливість збалансованого державного бюджету для забезпечення фінансової безпеки та економічної стабільності України. Проаналізовано стан бюджетного дефіциту в Україні, його причини та наслідки за різні періоди, починаючи з 2008 року. Наведено статистичні дані щодо індексів інфляції, виконання державного бюджету. Обговорено стратегії досягнення бюджетного балансу, в тому числі активна роль держави та узгодження фіскальної політики з економічними циклами. Підкреслено важливість ефективного управління дефіцитом та державним боргом для стимулювання інвестицій та підвищення конкурентоспроможності економіки. Внесено рекомендації щодо забезпечення балансу між соціальними витратами та інвестиціями в людський капітал і інновації.

Ключові слова: державний бюджет, бюджетний дефіцит, фінансова безпека, макроекономічні показники, управління державним боргом, фіскальна політика, економічна стабільність.

<https://doi.org/10.31891/mdes/2024-11-38>

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Забезпечення збалансованого державного бюджету є ключовою проблемою для України, оскільки хронічний бюджетний дефіцит створює серйозні ризики для фінансової безпеки та економічної стабільності країни. Тривалий дефіцит бюджету призводить до зростання державного боргу, високої інфляції, зниження інвестицій та загального погіршення соціально-економічної ситуації. Відтак, постає нагальна потреба у вжитті ефективних заходів для подолання бюджетного дефіциту та забезпечення стійкого економічного зростання.

АНАЛІЗ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ПУБЛІКАЦІЙ

Проблематика збалансованості державного бюджету та фінансової безпеки широко висвітлюється у працях вітчизняних науковців, а саме: Єфименко Т.І. [1], Макеєнко Н.Ю. [2], Макогон В.Д. [3], Мартинюка В.П., Зволяк Я.М., Баранецької О.В. [4], Вероніка Мовчан [9, 10], Череп А.В., Олейнікова Л.Г., Кішко Ю.П. [5], Янів Л.М. та Зінченко О.А. [6].

Єфименко Т.І. (2008) розглядала бюджетну політику як інструмент підвищення конкурентоспроможності держави [1].

Макеєнко Н.Ю. (2012) вивчала джерела покриття дефіциту державного бюджету України [2].

Макогон В.Д. (2018) досліджував бюджетну стратегію держави в контексті економічної стабільності [3].

Мартинюка В.П., Зволяк Я.М., Баранецької О.В. (2016) досліджували роль збалансованого бюджету у забезпеченні фінансової безпеки держави [4].

Череп А.В., Олейнікова Л.Г., Кішко Ю.П. (2024) дослідили проблемні питання в бюджетній системі України в період війни та повосенний періоди [5].

Янів Л.М. та Зінченко О.А. (2016) аналізували причини виникнення бюджетного дефіциту в Україні та шляхи їх вирішення [6].

Питанням формування бюджетної політики та її стратегії приділяють багато уваги також закордонні науковці, а саме: Barton D. and Wiseman M. [7], Bordo M., Rousseau P. [8], Майкл Емерсон [9, 10], Radelet S., Clemens M., Bhavnani R. [11], Rousseau P. [12], Samuel'son, P.E. and Nordkhaus, V.D. [13].

Майкл Емерсон спільно з Веронікою Мовчан дослідили вплив на бюджетну політику вступ України в ЄС [9]. Короткий посібник "Поглиблення відносин між Україною та ЄС: Що, чому та як?" підготовлено двома групами дослідників Майкл Емерсон та Веронікою Мовчан з незалежних аналітичних центрів: Центру європейських політичних досліджень (CEPS) у Брюсселі та Інституту

економічних досліджень та політичних консультацій (ІЕІ) у Києві дозволяє простежити перспективи входження України до ЄС та можливості формування бюджетної політики після завершення даного процесу [10].

Публікації Міністерства фінансів України, Державної служби статистики України та інших урядових установ містять актуальні статистичні дані та аналітичні матеріали щодо стану державного бюджету, макроекономічних показників та прогнозів.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Мета статті - всебічний аналіз проблеми бюджетного дефіциту в Україні та його впливу на фінансову безпеку і економічну стабільність країни, а також визначення ефективних стратегій для досягнення збалансованого державного бюджету.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Збалансований бюджет відіграє ключову роль у забезпеченні економічної стабільності країни. Він свідчить про фінансову дисципліну та відповідальність уряду, а також є фундаментом для стійкого економічного зростання. Також він допомагає знизити інфляцію (табл. 1) та стабілізувати курс гривні, що робить економіку більш передбачуваною для інвесторів та підприємств, стимулюючи економічне зростання [4].

Таблиця 1

Індекси інфляції у 2008-2024 рр.

Місяць	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024
Січень	102,9	102,9	101,8	101,0	100,2	100,2	100,2	103,1	100,9	101,1	101,5	101,0	100,2	101,3	101,3	100,8	100,4
Лютий	102,7	101,5	101,9	100,9	100,2	99,9	100,6	105,3	99,6	101,0	100,9	100,5	99,7	101,0	101,6	100,7	100,3
Березень	103,8	101,4	100,9	101,4	100,3	100,0	102,2	110,8	101,0	101,8	101,1	100,9	100,8	101,7	104,5	101,5	100,5
Квітень	103,1	100,9	99,7	101,3	100,0	100,0	103,3	114,0	103,5	100,9	100,8	101,0	100,8	100,7	103,1	100,2	
Травень	101,3	100,5	99,4	100,8	99,7	100,1	103,8	102,2	100,1	101,3	100,0	100,7	100,3	101,3	102,7	100,5	
Червень	100,8	101,1	99,6	100,4	99,7	100,0	101,0	100,4	99,8	101,6	100,0	99,5	100,2	100,2	103,1	100,8	
Липень	99,5	99,9	99,8	98,7	99,8	99,9	100,4	99,0	99,9	100,2	99,3	99,4	99,4	100,1	100,7	99,4	
Серпень	99,9	99,8	101,2	99,6	99,7	99,3	100,8	99,2	99,7	99,9	100,0	99,7	99,8	99,8	101,1	98,6	
Вересень	101,1	100,8	102,9	100,1	100,1	100,0	102,9	102,3	101,8	102,0	101,9	100,7	100,5	101,2	101,9	100,5	
Жовтень	101,7	100,9	100,5	100,0	100,0	100,4	102,4	98,7	102,8	101,2	101,7	100,7	101,0	100,9	102,5	100,8	
Листопад	101,5	101,1	100,3	100,1	99,9	100,2	101,9	102,2	101,8	100,9	101,4	100,1	101,3	100,8	100,7	100,5	
Грудень	102,1	100,9	100,8	100,2	100,2	100,5	103,0	100,7	100,9	101,0	100,8	99,8	100,9	100,6	100,7	100,7	
Всього за рік	122,3	112,3	109,1	103,6	99,8	100,5	124,9	143,3	112,4	113,7	109,8	104,1	105,0	110,0	126,6	105,1	

Джерело: [7]

Державний борг, який часто фінансується за рахунок бюджетного дефіциту, може стати обтяжливим для економіки, витісняючи приватні інвестиції та стримуючи зростання. Збалансований бюджет сприяє обмеженню державного боргу та його негативних наслідків (табл. 2).

Таблиця 2

Виконання державного бюджету України з 2008 по 2023 рр.

Рік	Доходи	%ВВП	Видатки	%ВВП	Кредитування	%ВВП	Сальдо	%ВВП
2008	231686,3	24.44	241454,5	25.47	2732,5	0.29	-12500,7	-1.32%
2009	209700,3	22.96	242437,2	26.54	2780,3	0.30	-35517,2	-3.89%
2010	240615,2	22.23	303588,7	28.04	1292,0	0.12	-64265,5	-5.94%
2011	314616,9	23.90	333459,5	25.33	4715,0	0.36	-23557,6	-1.79%
2012	346054,0	24.56	395681,5	28.08	3817,7	0.27	-53445,2	-3.79%
2013	339180,3	23.31	403403,2	27.73	484,7	0.03	-64707,6	-4.45%
2014	357084,2	22.79	430217,8	27.46	4919,3	0.31	-78052,8	-4.98%
2015	534694,8	27.01	576911,4	29.14	2950,9	0.15	-45167,5	-2.28%
2016	616274,8	25.86	684743,4	28.73	1661,6	0.07	-70130,2	-2.94%
2017	793265,0	26.59	839243,7	28.13	1870,9	0.06	-47849,6	-1.60%
2018	928108,3	26.08	985842,0	27.70	1514,3	0.04	-59247,9	-1.66%
2019	998278,9	25.12	1072891,5	26.99	3437,0	0.09	-78049,5	-1.96%
2020	1076016,7	25.66	1288016,7	30.71	5096,1	0.12	-217096,1	-5.18%
2021	1296852,9	23.75	1490258,9	27.30	4531,4	0.08	-197937,4	-3.63%
2022	1787395,6	34.43	2705423,3	52.12	-3326,0	-0.06	-914701,7	-17.62%
2023	2671998,0	40.87	4014418,1	61.40	-9309,5	-0.14	-1333110,7	-20.39%

Джерело: [7]

Бюджетна система є ключовим інструментом макроекономічного регулювання, що забезпечує безперервний процес формування, розподілу та використання грошових коштів для соціально-економічного розвитку суспільства. Її структура залежить від державного устрою та адміністративно-територіального поділу країни. Унітарні держави мають дворівневу бюджетну систему, яка включає державний та місцеві бюджети, тоді як у федеративних державах є федеральний бюджет, бюджети адміністративних одиниць та місцеві бюджети [15].

Згідно зі статтею 2 Бюджетного кодексу України, бюджетна система країни складається з державних та місцевих бюджетів, що побудовані з урахуванням економічних, державних і адміністративно-територіальних умов та регулюються відповідним законодавством (рис. 1).

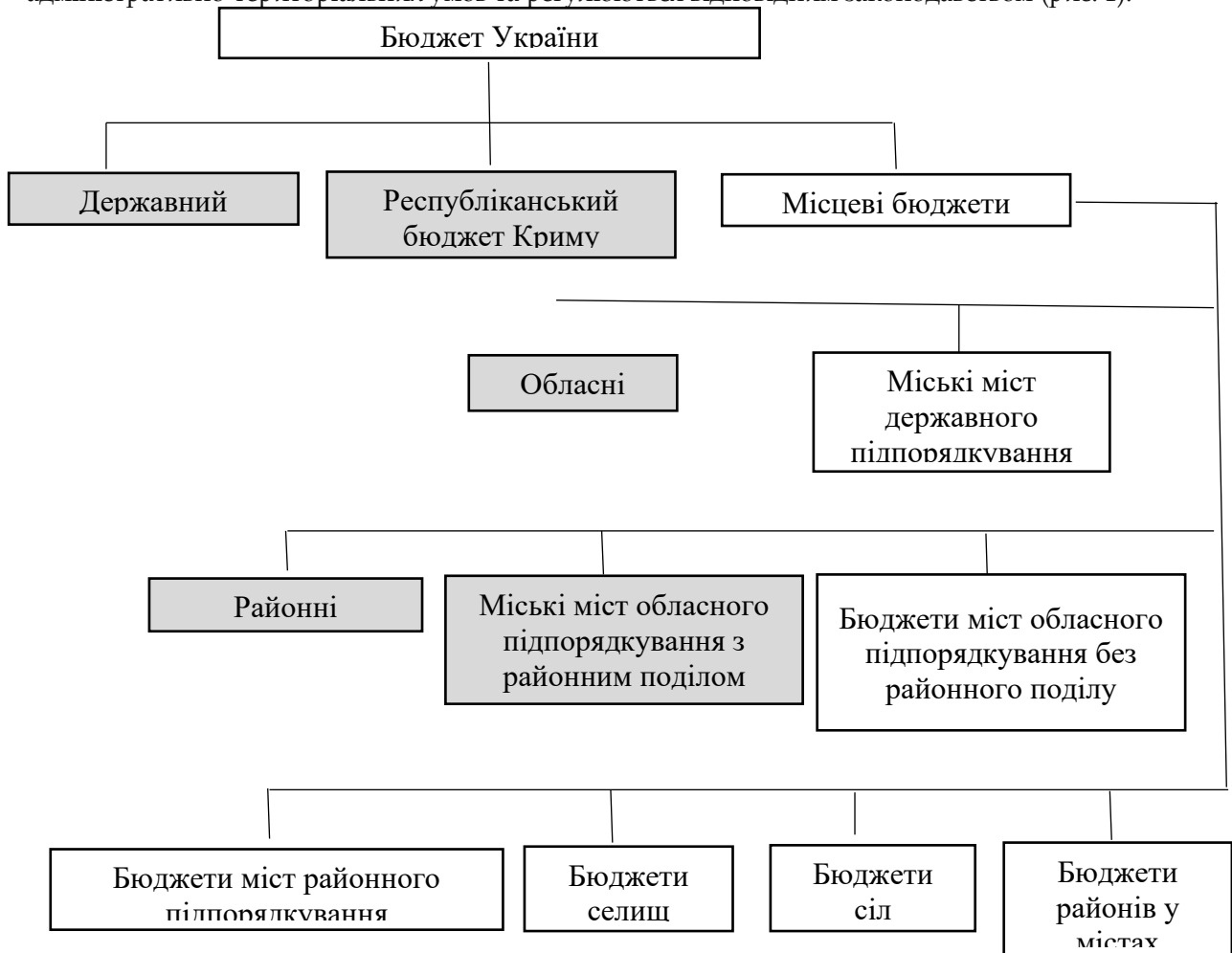

Рис. 1 Структура бюджетної системи України

Джерело: складено авторами на основі ст. 5 Бюджетного кодексу України [16]

Правовою основою бюджетної системи є Конституція України, Бюджетний кодекс та інші законодавчі акти, а економічною основою є соціально-економічний та науково-технічний потенціал держави [16].

Державний бюджет є основним елементом бюджетної системи України, представляючи централізований фонд фінансових ресурсів, призначений для виконання державних функцій. Його роль полягає в регулюванні процесів розвитку суспільства та формуванні ринкових відносин.

ВИСНОВКИ З ДАНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

Забезпечення збалансованого державного бюджету є ключовою проблемою для України, оскільки хронічний бюджетний дефіцит створює серйозні ризики для фінансової безпеки та економічної стабільності країни. Тривале існування бюджетного дефіциту призводить до зростання державного боргу, високої інфляції, зниження інвестицій та загального погіршення соціально-економічної ситуації.

Аналіз виконання державного бюджету України за останні роки показав, що протягом тривалого періоду спостерігався значний дефіцит, який мав різні причини, такі як економічні кризи, політична нестабільність, військові дії та надзвичайні ситуації. Ці фактори призвели до суттєвого скорочення доходів бюджету та зростання видатків.

Для подолання бюджетного дефіциту та забезпечення фінансової безпеки держави необхідно реалізувати ефективну бюджетну стратегію, яка передбачає зокрема координацію фіскальної політики з економічними циклами, збалансування соціальних витрат та інвестицій в людський капітал і інновації, а також ефективне управління державним боргом.

Важливим є також посилення фінансової дисципліни, підвищення ефективності використання бюджетних коштів та запровадження заходів з мінімізації корупційних ризиків. Забезпечення стабільного та збалансованого державного бюджету сприятиме зміцненню фінансової безпеки України, покращенню загального рівня життя населення та підвищенню конкурентоспроможності національної економіки.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Єфименко Т.І. Бюджетна політика України в системі інструментів конкурентоспроможності держави. Соціальні аспекти конкурентоспроможності національної економіки. 2008. С. 42–51. URL: <http://dspace.nbu.gov.ua/bitstream/handle/123456789/8937/04-Efimenko.pdf>
2. Макеєнко Н. Ю. Дефіцит державного бюджету України та джерела його покриття. Актуальні проблеми міжнародних відносин. 2012. Вип. 108, (ч. 2). С. 154–161.
3. Бюджетна стратегія держави : монографія / В.Д. Макогон. – Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2018. – 364 с. ISBN 978-966-629-876-1 DOI: 10.31617/m.knute.2018-486
4. Мартинюк В.П., Зволяк Я.М., Баранецька О.В. Фінансова безпека: навч. посіб. Тернопіль: Вектор, 2016. 264 с.
5. Череп А.В., Олейнікова Л.Г., Кішко Ю.П. Проблемні питання в бюджетній системі України. Український журнал прикладної економіки та техніки. Західноукраїнський національний університет. 2024 № 1 (31). С. 152- 156. URL: <http://ujae.org.ua/problemni-pytannya-v-byudzhethnij-systemi-ukrayiny/>
6. Yaniv L. M., Zinchenko O. A. Проблеми дефіциту державного бюджету України і шляхи їх розв'язання. The Bulletin of the Dnipropetrovsk University. Series: Management of Innovations. 2016. № 6. С. 144.
7. Barton D. and Wiseman M. Focusing Capital on the Long Term. [Електронний ресурс]. URL: <https://hbr.org>.
8. Bordo M., Rousseau P. Legal–Political Factors and the Historical Evolution of the Finance–Growth Link // NBER Working Paper. 2006. № 12035. 33 p. URL: <https://ideas.repec.org/p/nbr/nberwo/12035.html>
9. Майкл Емерсон, Вероніка Мовчан (2023). Публічна дискусія “Європейський вибір” Чи увійде Україна до ЄС, і що для цього потрібно. URL: <https://www.facebook.com/volnatv/videos/%D0%BC%D0%B0%D0%B9%D0%BAD1%83%D0%BA%D1%80%D0%B0/292556801364323/>
10. Майкл Емерсон, Вероніка Мовчан (2017). Україна та Європа: короткий посібник. CEPS. URL: <https://3dcftas.eu/ru/publications/ua-and-eu-a-short-guide>
11. Radelet S., Clemens M., Bhavnani R. Aid and Growth Finance & Development. September, 2005. 45/3. P.16-20.
12. Rousseau P. Historical Perspectives on Financial Development and Economic Growth // NBER Working Paper. 2002. № 9333. 49 p. URL: <https://ideas.repec.org/p/nbr/nberwo/9333.html>
13. Samuelson, P.E. and Nordkhaus, V.D. (2010), Економіка [Economics], Williams. 1360 p. ukr. URL: <https://kniga.biz.ua/book-ekonomika-001010.html>
14. Міністерство Фінансів України. URL: <https://mof.gov.ua/uk/>
15. Бюджетна система: навч. посіб. /Н.І. Климаш, К.В. Багацька, Н.І. Дем'яненко та ін. за заг. ред. Т.А. Говорушко. Львів «Магнолія 2006», 2014. 296 с.
16. Бюджетний кодекс України. [Електронний ресурс] : Верховна Рада України; Кодекс України, Закон, Кодекс від 08.07.2010 № 2456-VI. Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>
17. Мінфін - все про фінанси: новини, курси валют, банки. URL: <https://minfin.com.ua/>
18. Державна служба статистики України. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/>

REFERENCES:

1. Iefymenko T.I. Biudzheta polityka Ukrainy v systemi instrumentiv konkurentospromozhnosti derzhavy. Sotsialni aspekty konkurentospromozhnosti natsionalnoi ekonomiky. 2008. S. 42–51. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/8937/04-Efimenko.pdf>
2. Makeienko N. Yu. Defitsyt derzhavnogo biudzhetu Ukrainy ta dzherela yoho pokryttia. Aktualni problemy mizhnarodnykh vidnosyn. 2012. Vyp. 108, (ch. 2). S. 154–161.
3. Biudzheta stratehiia derzhavy : monohrafiia / V.D. Makohon. – Kyiv : Kyiv. nats. torh.-ekon. un-t, 2018. – 364 s. ISBN 978-966-629-876-1 DOI: 10.31617/m.knute.2018-486
4. Martyniuk V.P., Zvoliak Ya.M., Baranetska O.V. Finansova bezpeka: navch. posib. Ternopil: Vektor, 2016. 264 s.
5. Cherep A.V., Oleinikova L.H., Kishko Yu.P. Problemni pytannia v biudzhethni systemi Ukrainy. Ukrainskyi zhurnal prykladnoi ekonomiky ta tekhniky. Zakhidnoukrainskyi natsionalnyi universytet. 2024 № 1 (31). S. 152- 156. URL: <http://ujae.org.ua/problemni-pytannia-v-byudzhethnij-systemi-ukrayiny/>
6. Yaniv L. M., Zinchenko O. A. Problemy defitsytu derzhavnogo biudzhetu Ukrainy i shliakhy yikh rozviazannia. The Bulletin of the Dnipropetrovsk University. Series: Management of Innovations. 2016. № 6. S. 144.
7. Barton D. and Wiseman M. Focusing Capital on the Long Term. [Elektronnyi resurs]. URL: <https://hbr.org>.
8. Bordo M., Rousseau P. Legal–Political Factors and the Historical Evolution of the Finance– Growth Link // NBER Working Paper. 2006. № 12035. 33 r. URL: <https://ideas.repec.org/p/nbr/nberwo/12035.html>
9. Maikl Emerson, Veronika Movchan (2023). Publichna dyskusiiia “Ievropeiskyi vybir” Chy uviide Ukraina do YeS, i shcho dlia tsoho potribno. URL: <https://www.facebook.com/volnatv/videos/%D0%BC%D0%B0%D0%B9%D0%BAD1%83%D0%BA%D1%80%D0%B0/292556801364323/>
10. Maikl Emerson, Veronika Movchan (2017). Ukraina ta Yevropa: korotkyi posibnyk. CEPS. URL: <https://3dcftas.eu/ru/publications/ua-and-eu-a-short-guide>
11. Radelet S., Clemens M., Bhavnani R. Aid and Growth Finance & Development. September, 2005. 45/3. R.16-20.
12. Rousseau P. Historical Perspectives on Financial Development and Economic Growth // NBER Working Paper. 2002. № 9333. 49 r. URL: <https://ideas.repec.org/p/nbr/nberwo/9333.html>
13. Samuelson, P.E. and Nordkhaus, V.D. (2010), Ekonomyka [Economics], Williams. 1360 r. ukr. URL: <https://kniga.biz.ua/book-ekonomika-001010.html>
14. Ministerstvo Finansiv Ukrainy. URL: <https://mof.gov.ua/uk/>
15. Biudzheta sistema: navch. posib. /N.I. Klymash, K.V. Bahatska, N.I. Demianenko ta in. za zah. red. T.A. Hovorushko. Lviv «Mahnoliia 2006», 2014. 296 s.
16. Biudzhethnyi kodeks Ukrainy. [Elektronnyi resurs] : Verkhovna Rada Ukrainy; Kodeks Ukrainy, Zakon, Kodeks vid 08.07.2010 № 2456-VI. Rezhym dostupu: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>
17. Minfin - vse pro finansy: novyny, kursy valiut, banky. URL: <https://minfin.com.ua/>
18. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/>

BALANCED BUDGET FORMATION AS A TOOL FOR FINANCIAL SECURITY OF UKRAINE

CHEREP Alla¹, OLEYNIKOVA Liudmila², NAHAIETS Stanislav³, RUSINOVA Viktoriya¹¹ Zaporizhzhia national university² Academy of Financial Management³ Consultant on Management, Financial Affairs and Insurance

Ensuring a balanced state budget is a key issue for Ukraine, as chronic budget deficits pose serious risks to the country's financial security and economic stability. The long-term existence of the budget deficit leads to an increase in public debt, high inflation, a decrease in investment and a general deterioration of the socio-economic situation.

An analysis of the implementation of the state budget of Ukraine in recent years showed that a significant deficit was observed for a long period, which had various causes, such as economic crises, political instability, military actions and emergency situations. These factors led to a significant reduction in budget revenues and an increase in expenditures.

To overcome the budget deficit and ensure the financial security of the state, it is necessary to implement an effective budget strategy, which includes, in particular, coordination of fiscal policy with economic cycles, balancing of social costs and investments in human capital and innovation, as well as effective management of public debt.

It is also important to strengthen financial discipline, improve the efficiency of the use of budget funds, and introduce measures to minimize corruption risks. Ensuring a stable and balanced state budget will contribute to strengthening the financial security of Ukraine, improving the general standard of living of the population and increasing the competitiveness of the national economy.

It is established that financial security is the basis of stability and development of any sovereign state. For Ukraine, which faces serious economic and political challenges, ensuring financial security is especially important. In the context of globalization and integration processes, a balanced budget is not only an indicator of economic stability, but also a tool for protecting national interests. The importance of a balanced state budget for ensuring the financial security and economic stability of Ukraine is substantiated. The state of the budget deficit in Ukraine, its causes and consequences for different periods, starting from 2008, are analyzed. Statistical data on inflation indices and execution of the state budget are provided. Strategies for achieving a budget balance were discussed, including the active role of the state and the alignment of fiscal policy with economic cycles. The importance of effective deficit and public debt management to stimulate investment and increase the competitiveness of the economy. Recommendations have been made to ensure a balance between social spending and investment in human capital and innovation.

Key words: state budget, budget deficit, financial security, macroeconomic indicators, public debt management, fiscal policy, economic stability.